

pro podobné uskupení, jakými byli rokenroloví „páskové“ a bigbítové „máničky“, kteří se objevili na hudební scéně v následujících desetiletích.

Autor se mimo jiné také snaží zodpovědět otázku, jaké byly důvody pro rozdílné vnímání swingu, jako mládežnické výstřednosti, projevu přízně k angloamerické kultuře a odporu, na území protektorátu a třetí říše. Sledován je také vztah nacistů nejen k samotnému tanci, ale i k jazzové hudbě, k jejím protagonistům a příznivcům v době nacistické nadvlády. Jednu samostatnou kapitolu věnoval autor Swingování v ghettu, jazzové hudbě v nacistických vězeňských zařízeních a v terezínském propagandistickém filmu (s. 742–800). Pro nástin možného porovnání se historik věnuje projevům subkultury i v dalších zemích, např. ve Spojených státech amerických (zooties, zootsuiteři), Francii (zazous), v Německu (Swing-Boys, Swingjugend) či v Rakousku (Schlurfs).

Jednotlivá témata, kterým se historik věnuje, by svým rozsahem mohly dát na samostatné publikace. Prokázal tak svůj značný přesah mezi jednotlivými tématy a vědními obory. My dnes můžeme být autorovi knihy vděční, že se nenechal odradit prvotním negativním přijetím svého výzkumného tématu u kolegů historiků, setrval u něj a dopracoval vybranou problematiku až do takto rozsáhlé a ojedinělé publikace, čímž zároveň dokázal, že neexistují „malá témata“ české historie.

Dílo Petra Koury *Swingaři a potápky v protektorátní noci* zdárně zaplnilo dosud prázdné místo mezi knihami, které by se věnovaly této rozsáhlé městské subkultuře mládeže. Publikace by také měla být pojímána jako zcela unikátní, badatelsky zpracovaný příspěvek k dějinám každodennosti Protektorátu Čechy a Morava. Přestože se jedná o kulturně-historickou studii zpracovanou na vysoké úrovni, nechybí jí ona čtivost, kterou si autor zajistil možné široké spektrum svých čtenářů. Neodmyslitelně se tak studie zařadila do spektra stěžejních děl, věnujících se danému období.

Petr Koura. 2016. *Swingaři a potápky v protektorátní noci*. Praha: Academia.

Václav Michalička – Kopřiva: Plevel, který šatil (2017)

Jiří Woitsch

Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
jiri.woitsch@post.cz

PROSTŘEDÍ našich regionálních a tzv. národopisných muzeí se na první pohled zdá být konzervativní a antropologii na hony vzdálené. Někdy tomu tak skutečně může být, někdy jde spíš o úmyslný, či dokonce účelový stereotyp vydávající muzea za prostředí zkonstatnělé a nepřístupné „moderním“ přístupům. Četné příklady z minulosti i současnosti však mnohdy dokládají pravý opak – málokdo ale ví, že třeba ředitelka Národopisného oddělení Národního muzea Drahomíra Stránská již ve 30. letech 20. století zkoumala v rámci studia „lidové zbožnosti“ třeba amulety a ritualizované chování tehdejších pilotů Československých aerolinií, že Valašské muzeum v přírodě patřilo díky Jiřímu Langerovi od 70. let 20. století k jednomu z předních evropských center historicko-antropologického výzkumu tzv. stavěného prostředí atd. A nejenak je tomu v současnosti. Etnografické oddělení Národního muzea v Praze se systematicky věnuje dokumentaci soudobých subkultur či tzv. trampingu, mnoho zajímavých aktivit probíhá i v regionech. Zde může být jedním z příkladů fungování Muzea a pamětní síně Sigmunda Freuda v Příboře, která je součástí Muzea Novojičínska. Jedná se tedy o instituci vyloženě regionální, personálně i finančně velmi skromně vybavenou, avšak zároveň jde o muzeum, jehož sbírkotvorná činnost a výzkumný program sleduje až globální trendy, ty národní v mnoha ohledech určuje. Svědčí o tom hned několik výstav a jejich doprovodných akcí (publikace, terénní výzkumy) z poslední doby. Zmíníme zde např. výstavu „Vyrobeno v Tatře, ale tatrovka to není!“ realizovanou v letech 2017–2018 a věnovanou problematice tzv. kutilství a šedé ekonomiky v pozdním socialismu, která vzbudila mimořádný odborný, společenský i mediální ohlas.

Jedním z výstupů předchozí výstavy muzea v Příboře s názvem „Kopřiva: Plevel, který šatil“ (listopad 2016 až květen 2017) je i recenzovaná publikace vydaná v roce 2017. Autor Václav Michalička v ní problematiku minulého i současného využívání kopřiv a kopřivového vlákna pojednal s neobyčejnou pečlivostí, nadhledem, a snad ze všech myslitelných úhlů pohledu – od experimentální archeologie až po výzkum soudobé populární kultury. Kniha se dělí na dva větší celky – v první části (s. 11–104) obsahuje rozsáhlý vědecký text členěný do tematických kapitol, kterému se zde budeme věnovat především. Část druhá (s. 105–134) je de facto klasickým a důkladným katalogem k výstavě. Monografie dále samozřejmě obsahuje standardní doprovodný aparát – poznámky, soupis literatury a pramenů, seznam a pasportizaci celkem 169 obrázků, a konečně i anglické a německé souhrny. Technicky a graficky je publikace výborně připravena, jediným rušivým elementem (odvislým ale od individuálního vkusu) může být až přílišný kontrast mezi čistě dokumentárními a umělecky pojatými fotografiemi, které se v knize bez větší logiky volně střídají.

První dvě kapitoly knihy („Kopřiva dvoudomá a kulturní souvislosti“, „Kopřiva jako píce, pokrm i léčivo“) jsou pojaty spíše historicky a etnograficky (tomu odpovídá i spektrum využití literatury) a zaměřují se na využívání kopřiv a kopřivového vlákna především v českých zemích a střední Evropě v raném novověku až 19. století, výchozí texty jsou převážně starší národopisné práce zaměřující se na „praktické“ využití kopřiv především v zemědělství a obecně subsistenci na straně jedné i klasifikaci kopřivy a její kulturní reprezentace jako plevelu, a tudíž rostliny zcela nežádoucí a nepotřebné na straně druhé. V následujících kapitolách „Magická rostlina“ a „Kouzelná košile z kopřiv“ autor svůj heuristický a interpretační záběr výrazně rozšiřuje a ze sféry hmotné kultury přechází do roviny výzkumu magie, rituálů, folkloru, klasické umělecké tvorby (známá autorská pohádka H. Ch. Andersena Divoké labutě) i soudobé popkultury (četné zmínky o filmových pohádkách či textech hudebních skupin). Výborně tak ukazuje – i po stránce metodologické a interpretační – že zdánlivě banální věc, jako je kopřiva,

kopřivové vlákno a jejich symbolika, může hrát zajímavou úlohu v narativitě, rituálním chování v minulosti i současnosti, že může dodnes volně prostupovat mezi sférou „lidové“ kultury a texty metalových hudebních skupin. To je přístup vpravdě holistický.

V dalších pasážích knihy, pojednaných teoreticko-metodologicky již opět v mírně konzervativnějším duchu, se Michalička zabývá jednak využitím kopřivového vlákna v pravěku, kdy s neobyčejným rozhledem vyhodnocuje archeologickou literaturu a další informace nejen naší, ale i německé, rakouské a skandinávské provenience (kapitola „Zpracování kopřivového vlákna v nejstarším období“). Jednak od hlavní linie výkladu mírně odbočuje a rozkračuje se do ještě mnohem širších kulturních a teritoriálních kontextů (nativní obyvatelstvo Severní Ameriky a Sibíře) v kapitole „Kopřivové vlákno u mimoevropských kultur“. Jádrem chronologicky pojatého výkladu jsou nicméně až dvě kapitoly následující – „Kopřivový textil od středověku po novověk“ a „Kopřivová příze ve 20. století“. V nich se autor zaměřuje na hlavní způsob využití kopřiv ve střední Evropě, kterým bylo jejich zpracování na textilní vlákno. Za využití účtyhodného množství literatury a primárních pramenů (archivních, obrazových i hmotných) Michalička zručně konstruuje „příběh“ zpracování kopřivového vlákna a výroby textilu z něj, který dovádí až k současným aplikacím kopřivového vlákna či příze z ramie a kopřivy himálajské. Při sledování aktuálních trendů by možná stálo za úvahu více zohlednit marketingové či ideologické motivy pro využívání kopřivového vlákna, např. pro jeho údajnou ekologičnost nebo možnou oblíbenost v rámci nejrůznějších DIY aktivit. Nicméně i tak Michalička průkopnický odhaluje celou řadu dezinterpretací, které se ke kopřivovému textilu váží – od špatného výkladu Nestorova rukopisu z 12. století po tvrzení, že československé vojenské uniformy z 50. let 20. století zvané „kopřiváky“ byly šité z kopřivové příze. Za zvláště podnětné přitom považují (v rovině empirické) jednak autorem provedené výzkumy výroby kopřivových oděvů v době 1. světové války, která nabyla na našem území opravdu masových rozměrů. V rovině interpretační pak jeho vysvětlení mýtů vážících se ke

kopřivovým oděvům a jejich reálným i symbolickým vlastnostem jako příkladů tradičního či archaického analogického myšlení rozšířeného ve střední Evropě avšak ještě hluboko ve 20. století.

Na stranách 75–104 následují prakticky orientované kapitoly „Experimenty s historickými rukodělnými postupy zpracování kopřivového vlákna“, „Technologie rukodělného zpracování kopřivového vlákna rekonstruovaná v Muzeu Novojičínska“ a „Kopřivové artefakty experimentálně zhotovené v Muzeu Novojičínska“. V nich jsou čtenáři prostřednictvím detailního výkladu a rozsáhlé dokumentace prezentovány několik let (sic!) trvající aktivity Michaličkova týmu směřující především k experimentálnímu ověření a rekonstrukci pravěkých, středověkých a raně novověkých technologií zpracování kopřiv na textil. Tyto pokusy stojící na pomezí experimentální archeologie a etnologie byly prováděny s pomocí celé řady domácích a zahraničních konzultantů (příčemž jejich výsledky mají značný mezinárodní význam zejména pro archeologii), na základě studia rozsáhlé literatury atd. Jejich základem ale byla především pečlivá a dlouhodobá práce začínající sběrem kopřiv a končící pokusy s barvením kopřivové příze a výrobou oděvů. V mnoha případech musel tým experimentátorů dávno zaniklé technologie znovuobjevovat, prošlapávat nové uličky a vracet se z těch slepých. Výsledkem je zdařilá rekonstrukce většiny doložených výrobních postupů využitelná v další muzejní i jiné praxi, ale třeba i při nejrůznějších volnočasových aktivitách – detailní (někdy až k hranici nepřehlednosti) popisy všech výrobních postupů umožňují vyrobit si kopřivovou košili naprosto každému.

Celkově možno shrnout, že kniha Václava Michaličky (a svědčí o tom i její značný mezinárodní ohlas) svým záběrem tematickým i heuristickým, způsobem pojednání problematiky, pestrou kombinací metodických, metodologických i interpretačních přístupů dalece překračuje horizonty pouhého výstavního katalogu či regionální publikace. Ukazuje se, že při dostatečném nadšení i motivaci zúčastněných a jejich vysokých odborných kvalitách může i v relativně skromných poměrech vzniknout vědecký, výstavní a publikační projekt

významně obohacující historické, etnologické, archeologické i antropologické poznání.

Michalička, Václav. 2017. *Kopřiva: Plevel, který šatil*. Nový Jičín: Muzeum Novojičínska.